

Lunds universitet

Michelle Bergsten och Rasmus Nordgren

Institutionen för kommunikation och medier

JOUK10-HT2017

Journalistik

Handledare: Asta Cepaite Nilsson

2018-01-11

Terrorådet som skakade Sverige

En studie av svenska tidningars bevakning från terrorådet i

Stockholm

Sammanfattning

I dagens snabba medievärld där internet spelar en allt större roll har spelreglerna för hur journalistik bedrivs förändrats. Konkurrensen om konsumenterna har ökat och numera ställs ännu högre krav på att vara först med nyheterna, vilket innebär att källkritik och pressetik i viss mån åsidosätts. Just terrordåd, framförallt de som sker i ett geografiskt närområde, blir ofta väldigt uppmärksammat och innebär en särskild svårighet för redaktioner på grund av det trauma berörda människor utsätts för.

Syftet med denna studie är att undersöka hur *Aftonbladet*, *Expressen*, *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter* rapporterade kring terrordådet i Stockholm med hjälp av artiklar skrivna från dagen då terrordådet utfördes. Undersökningen har genomförts med ett särskilt fokus på hur de fyra tidningarna förhållit sig till de pressetiska reglerna. Empirin består av 16 artiklar totalt - fyra från varje tidning.

Analysen påvisar vissa skillnader i hur de olika tidningarna valt att förhålla sig till de pressetiska reglerna. *Aftonbladet* och *Expressen* tar sig större friheter vad gäller namnpubliceringar än *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Likaså avslöjar bildvalen att kvällstidningarna rör sig närmare gränsen för vad som anses etiskt accepterat än dagstidningarna.

Nyckelord

Krisjournalistik, terrordåd, medieetik, medielogik, kvällstidningar, dagstidningar

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Bakgrund	4
2.1 Problemformulering	6
2.2 Syfte & frågeställningar	7
3. Tidigare forskning	7
4. Teori	10
4.1 Medielogik	10
4.2 Mediers svårigheter vid terrorrapporering	11
4.3 Press- och medieetik	13
5. Metod	14
5.1 Kvalitativ innehållsanalys	14
5.2 Urval	16
5.3 Material	17
5.4 Tillvägagångssätt	17
5.5 Metoddiskussion	18
6. Analys	19
6.1 Hur ska historien berättas?.....	19
6.1.1 Aftonbladet	19
6.1.2 Expressen	21
6.1.3 Dagens Nyheter.....	22
6.1.4 Svenska Dagbladet.....	23
6.2 Pressetik; Utan att trampa någon på tårna	24
6.3 Uteblivna experter och tveksamma publiceringar	28
7. Avslutande diskussion	30
7.1 Förslag för vidare forskning.....	32
8. Litteratur/Källförteckning	33
8.1 Litteratur	33
8.2 Elektroniska källor	34
8.3 Empiriskt material.....	35
9. Bilagor	37
9.1 Etiska regler för press, radio och tv; Svenska Journalistförbundet.....	37

1. Inledning

Det var en till synes helt vanlig fredag. Sen förändrades allt. Klockan 14.53 larmades polisen till Drottninggatan i centrala Stockholm. En lastbil hade med full fart dundrat in på en av Stockholms mest välbesökta gator och mejat ner människor. Fyra personer dödades och 15 skadades. Sverige hade blivit utsatt för landets första stora terrordåd.

Terrordåd är inget nytt fenomen, men senaste åren har antalet terrordåd i Europa skjutit i höjden. Redan 1974 skedde en av de största terrorattackerna på europeisk mark då Dublin och Monaghan utsattes för en rad bilbomber. I attacken miste 35 människor livet och ytterligare 300 skadades. Bara under 2017 har storstäder som Sankt Petersburg, Manchester, Barcelona och Berlin drabbats med ett sammanlagt dödstal på 50 personer.¹

Det mediala intresset för terrordåd är stort och oftast skrivs det spaltmeter - framförallt om terrordådet utförs på ett område geografiskt nära tidningsredaktionens hemvist. I en tid då nyheter ska ut snabbt på mediernas olika plattformar är det viktigt att upprätthålla journalistiska ideal och undvika spekulationer, vilket kan vara en utmaning när stress, allmänintresse och konkurrens är hög. Vi ämnar därför undersöka hur dessa ideal upprätthölls i samband med rapporteringen av terrordådet i Stockholm den 7 april 2017.

2. Bakgrund

De senaste decennierna har det vi kallar massmedier förändrats i grunden. Det är förvisso de vanliga medierna som tidning, tv och radio som dominerar det svenska medielandskapet, men deras verksamhet samt sättet vi konsumenter tar in nyheter på idag har förändrats radikalt bara de senaste åren och förändringen fortskrider i snabb takt.² År 1645 då den första svenska dagstidningen *Ordinari Post Tijdender* trycktes var det i första hand ett propagandaorgan till centralmakten och tanken var inte att gemene man skulle ta del av den. Primärt riktade den sig snarare till nyckelpersoner i samhället.³ Således var det inte fråga om en objektiv nyhetsrapportering och skillnaden mellan dåtid och nutid är väsentlig.

¹ Wikipedia, lista över attentat i Europa, https://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_över_attentat_i_Europa (Hämtad 2017-12-10).

² Stig Hadenius, Lennart Weibull & Ingela Wadbring, *Massmedier: press, radio och TV i den digitala tidsåldern*. 9., rev. uppl. Stockholm: Ekerlid, 2008, 15.

³ Hadenius, Weibull & Wadbring, 54ff.

Idag ser det helt annorlunda ut, vilket i stor utsträckning kan tillskrivas den teknologiska utvecklingen. I takt med digitaliseringen har allt fler människor fått möjlighet att basunera ut sina budskap via diverse plattformar.⁴ Det har sina fördelar, men det finns också nackdelar. En förutsättning för att nå ett bra medieklimat är frihet och regleringar, vilket kan låta motsägelsefullt. Ensamma kan dessa vara farliga, som till exempel tydligt framgick i Sovjetunionen där samtliga medier utgjorde delar av statsapparaten.⁵ Kvalitet kan endast uppnås genom en förståelse mellan de två grupper som är aktivt intresserade av samhällskommunikation: journalistkåren och allmänheten. För att en sådan förståelse ska uppstå krävs det att journalistkåren inser att deras förpliktelser och lojalitet inte riktas mot nyhetskällor, aktieägare eller annonsörer.⁶ Det är dock oundvikligen så att medierna behöver anpassa sitt material åt läsaren och annonsörerna spelar fortfarande en väldigt stor roll i framförallt kvälls- och morgonpress. Journalistiken har till viss del övergått från att påverka läsaren till att tillfredsställa läsaren. Det är väldigt stor konkurrens och detta har medfört att de journalistiska villkoren förändrats.⁷

Digitaliseringen, teknologin och internets allt mer framträdande roll för medierna har tvingat krisjournalistiken mot en utveckling. Så sent som 2001 kom den första läroboken inom krisjournalistik, något författaren Jörgen Lundälv menar kan bero på de svårigheter som finns vid avgörandet av vad som är rätt eller fel ur ett pressetiskt perspektiv.⁸ Samtidigt förväntas medierna vara fria oberoende av styrning, vilket komplicerar ämnet ytterligare eftersom det kan uppfattas som ett intrång i massmediernas integritet. I samband med kriser kablans nu bilder och videos ut på ett helt annat sätt än tidigare och både konsumenter samt utsatta offer har svårare att värja sig för publiceringar. Internet möjliggör snabbare nyhetsuppdatering, men öppnar därmed samtidigt upp för oseriös journalistik, kommers och ryktesspridning. Tidigare hade medier god tid på sig att värdera till exempel sanningshalten och etiska övervägande innan artikeln gick i tryck, men idag kräver läsarna nyheterna omgående. Massmediers försvarar ofta sina övertramp och andra misstag med hänvisning till tidspress, där internet som redskap drastiskt ökar dessa risker för misstag. Konkurrensen om konsumenterna leder även till att

⁴ Olof Petersson & Jean-Claude Bertrand (red.) *Medieetik i Europa*, 2007, 9.

⁵ Petersson & Bertrand, 10ff.

⁶ Ibid., 11ff.

⁷ Mia-Marie Hammarlin & Gunilla Jarlbro, *Kvinnor och män i offentlighetens ljus*, Studentlitteratur AB, 2014, 22.

⁸ Jörgen Lundälv, *Det talande offret*, Meyers/Meyer information och förlag, 2001, 17.

medierna ständigt måste tänja gränserna och leta efter det dramatiska för att sticka ut i bruset. Som betalning riskerar publicitetsreglerna att, i vissa fall, få stå tillbaka. Möjligheterna med ökad hastighet, tillgänglighet och "evighet" via internet ställer högre krav på medieetik idag än tidigare och det är i ljuset av denna problematik vi undersöker vårt ämnesval.⁹

2.1 Problemformulering

Att bevaka och rapportera kring ett terrordåd, med flera olika parametrar att ta hänsyn till som journalist, är inte lätt. Inom krisjournalistisk litteratur beskrivs rapporteringen som ett dilemma mellan kommersiella intressen, informationsangelägenheter och etiska överväganden.

I samband med terrordådet i Stockholm arbetade svenska tidningar och tv-stationer för högtryck där åtskilliga timmar lades på att bevaka händelsen, vilket ter sig logiskt. Tuman beskriver hur medier naturligt dras till historier som innefattar konflikter och vad som anses chockerande och sensationellt.¹⁰ I samband med kriser och terrordåd spelar medierna en oerhört viktig roll som informationskanal, dels när det gäller att rapportera kring händelsen, men också för att informera om riskreducerande åtgärder. Vid kriser och katastrofer är det av ännu större vikt att de pressetiska reglerna efterlevs, med tanke på det trauma som händelsen redan innebär för människor. Trots detta förekommer ofta tveksamma namn- och bildpubliceringar, felaktig information och spekulationer inom krisjournalistiken, bland annat när det rapporteras kring antalet dödsfall och skadade. En studie om 11 september-attackerna visade även att rapporteringen varit felaktig angående hur attentatet gått till, var det inträffat samt hur många som drabbats.¹¹ I dagens mediala värld, där information når ut med expressfart, ställs ännu högre krav på de etiska riktlinjerna inom journalistiken. Just genren krisjournalistik är inget undantag och har i det avseendet, baserat på resultaten från forskning inom området, en del att jobba med.

Under bevakningen av terrordådet i Stockholm spreds rykten snabbt i den nya digitala eran och en hel del push-notiser skickades ut utan att ha blivit källkritiskt granskade. Flertalet nyhetsbyråer och tidningar ville vara snabbast med nyheterna. Eftersom det i vissa fall gick lite väl snabbt, fick dementier skickas ut. Då punkt ett i Publicitetsreglerna hänvisar till att återge

⁹ Torbjörn von Krogh & Göran Svensson. *Medieetik, mediekritik och ansvar. Handbok i journalistikforskning*. Michael Karlsson & Jesper Strömbäck, 121.

¹⁰ Joseph S. Tuman, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, Sage Publication Inc, Edition 2, 2010, 74.

¹¹ Gunilla Jarlbro, *Krisjournalistik eller journalistik i kris?*, Krisberedskapsmyndigheten 2004:1, 36ff.

korrekt och allsidig nyhetsförmedling, bröts det press- och medieetiska regelverket i det avseendet i viss mån. Fokus låg istället på att vara först och sanningshalten åsidosattes till förmån för sensationalism. Just konkurrensen mellan medieaktörer i att vara först ut med nyheter under ett pågående terrordåd är en av sex punkter Ross identifierat som problematisk, eftersom det påverkar sätten nyheter erhålls och skildras.¹² Med anledning av ovan utmynnades vårt intresse i att utföra följande undersökning.

2.2 Syfte & frågeställningar

Syftet med vår studie är att undersöka hur Sveriges fyra största tidningar förhåller sig till de pressetiska riktlinjerna i sin rapportering från terrordådet i Stockholm. Utöver det ämnar vi även undersöka vilka berättartekniker tidningarna använde sig av i rapporteringen. Följande frågeställningar kommer därför att besvaras:

- Vilka berättartekniker använde respektive tidning i sin rapportering från terrordådet i Stockholm?
- Hur förhåller sig berörda medier till de pressetiska reglerna i samband med rapporteringen?

3. Tidigare forskning

Krisjournalistik är inom svensk medieforskning ett förhållandevis outforskat område. Under tidigt 1990-tal fokuserade en arbetsgrupp på krishanteringsproblemet, men därefter var det tyst i många år. Det är först under senare år, i takt med att antalet terrorattentat ökat dramatiskt, som behovet av krisjournalistik och forskning uppenbarat sig i allt högre grad.¹³ Merparten av den svenska forskning som finns tillgänglig har följaktligen tillkommit på senare år. Diskoteksbranden i Göteborg 1998 var det primära startskottet för svensk forskning, då ett tomrum av kunskap identifierades av journalistkåren. År 2004 släppte Gunilla Jarlbro sin rapport *Krisjournalistik eller journalistik i kris?* vilken fokuserade på medier, risker och kriser.

¹² Ian Jeffrey Ross, *Deconstructing the terrorism – news media relationships*, SAGE Journals, Vol. 3, Issue 2, 218ff.

¹³ Ella Berger, *Kraftig ökning av antal terrordåd*, <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/kraftig-okning-av-antalet-terrordad>, 2015 (Hämtad 2012-12-22)

I rapporten undersöktes mediernas rapportering i samband med tre olika oväntade händelser; *humanitära kriser* som mellanstatliga konflikter, krig med mera, *katastrofer* såsom jordbävningar, översvämningar och terrorattacker och *extraordinära händelser* med exempelvis snöstormar, större elavbrott och mindre olyckor.¹⁴ Rapporten belyste bland annat svårigheterna vad gäller medieetiken i samband med rapporteringen samt hur källkritiskt icke granskade uppgifter blev publicerade.

I rapporten som inom katastrofkategorin undersökte medierapporteringen vid bland annat terrorattentatet mot *World Trade Center* visade resultaten att flera uppgifter var felaktiga, till exempel hur attentatet gått till, var det inträffat och hur många som drabbats. Vidare uppdagades att SVT haft mer fel än TT Nyhetsbyrån i sin rapportering och att det dröjde länge innan dessa felaktigheter korrigerades.¹⁵ I rapporten *Informationsförmedlingen*, med ett svenskt fokus på terrorattentatet, menade författarna att journalister i framtiden bör vara försiktiga med att uttala sig om antalet offer och istället beskriva svårigheterna med att fastställa en katastrofs mänskliga omfattning.¹⁶

Nilsson et al beskriver i sin rapport *Reporting Radiation and other Risk issue in Norwegian and Swedish newspapers* hur medier över tid rapporterar kring katastrofer. Slutsatsen visar att det framförallt rapporteras om de mest dramatiska händelserna, snarare än de mest allvarliga - sett ut medborgarnas perspektiv. Fokus ligger likt övrig nyhetsrapportering i stor grad på individer och händelser istället för sociala och ekonomiska krafter. Vidare menar författarna att rapporteringen kännetecknas av dramatik och konflikt snarare än av långsiktighet.¹⁷ Baserat på bland annat denna rapport menar Jarlbro att det går att dra ett par generella slutsatser gällande västerländska mediers rapportering. Elitkällor är mest frekvent förekommande, vilket innebär att medier missar sitt uppdrag som granskande samhällsinstitution. Ofta fungerar anhöriga och/eller offer som källor, vilket är ett arbetssätt som ökar ju längre ifrån händelsen ett medium är. Det finns således en försiktighet om den egna publiken tillhör offren.

Vidare sprids ofta felaktiga uppgifter tillsammans med spekulationer i samband med katastrofer, främst gällande antalet offer och sårade. Det är särskilt vanligt när katastrofer sker

¹⁴ Jarlbro, 28.

¹⁵ Ibid., 36ff.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Åsa Nilsson, Jon B. Retain, Arnfinn Tønnesen, & Ragnar Waldahl, *Reporting Radiation and Other Risk Issues in Norwegian and Swedish Newspapers*, University of Oslo, 2000, 38.

långt borta från redaktionens hemmaplan. Vidare noterade Jarlbro att katastrofer följer *medielogiken*. Händelser som är dramatiska och enkla att göra personliga får större utrymme än händelser utan dessa ingredienser.¹⁸

Sedan tidigt 1970-tal har medieforskare internationellt undersökt mediers roll i samband med terrorattentat. Att de är en väldigt viktig aktör är fastställd, men exakt hur viktig är fortfarande under ständig debatt.¹⁹ En hel del forskning har genomförts kring svårigheterna medierna ställs inför vid rapporteringen av ett terrorattentat. Frågor som censur, etiska problem och det faktum att terrorism och efterföljande medieuppmärksamhet kan få andra att hänge sig åt terrorism är bland annat frågor som undersökts.²⁰

Många terrorgrupper är väldigt medvetna om vid vilken tidpunkt ett terrorattentat har möjlighet att ge mest genomslag och anpassar sig därefter. Det finns mängder av exempel på detta men det mest uppmärksammade är kidnappningarna av israeliska atleter under OS i München 1972 då terrorgruppen var fullt medveten om att stora delar av världens medier fanns på plats för att bevaka idrottsevenemanget. Ett annat mer färskt exempel är flygplansattackerna på World Trade Center där terroristerna verkar ha planerat attacken så att det andra planet skulle hinna fångas av tv-kameror.²¹

I sin artikel har Ross konkret hittat sex olika problempunkter gällande mediers rapportering vid terrorattentat. Nämligen selektiv rapportering och självcensur, redaktionellt omdöme, brist på specialister som fokuserar på terrorism, felaktig information från myndigheter till reportrar, att nyhetsmedia hindrar terrorismbekämpning och slutligen sensationalism. Slutsatsen av rapporten är att terrorister och deras organisationer använder medier som ett redskap för att kommunicera sitt budskap. Trots detta menar forskning att medier inte kan sägas orsaka terrorism. Nuförtiden spelar även elektronisk kommunikation, främst internet, en stor roll i rapporteringen, vilket innebär att terrorister har en större möjlighet att kommunicera för sitt syfte. Sambandet mellan medier och terrorister kommer inte att minska med åren, utan mycket talar istället för att det kommer öka.²²

Precis som Ross menar Zubair Iqbal, som undersökte brittiska TV-kanalers rapportering i samband med attackerna i London 2005, att terrorister arbetar i så kallat samröre med

¹⁸ Jarlbro, 63ff.

¹⁹ Ross, 215.

²⁰ Ibid., 216ff.

²¹ Ibid.

²² Ibid., 221ff.

medierna. Medierna vet att terroristattacker genererar stort intresse samtidigt som terroristerna behöver tidningars intensiva rapportering för att nå maximal exponering. Om medier inte rapporterat kring dådet innebär det att attacken fått mindre effekt hos samhället i stort, vilket är emot terroristernas mål med attacker. I rapporten görs en jämförelse mellan hur medier rapporterar när attacken skett på hemmaplan kontra i annat land, där det visar sig att rapporteringen ter sig annorlunda om attacken skett på hemmaplan.²³

Vidare identifieras fyra olika teman för hur rapporteringen utförs i samband med ett terrorattentat: *fruktan och terror; ansvar för attack; motvilja, solidaritet och ilska och effektivt akutmottagande*. I rapporteringen från andra länder var fruktan och terror den primära utgångspunkten samt temat för bevakningen, men när rapporteringen skedde från en attack som utförts på hemmaplan prioriterades övriga fokuspunkter. Författaren menar att rapporteringen var "ansvarsfull och försiktig" i jämförelse med anledning av att inte sprida panik hos befolkningen.²⁴

4. Teori

4.1 Medielogik

Medielogiken används som ett journalistiskt grepp för att fånga läsarens uppmärksamhet.²⁵ Ju mer kommersiellt ett medium är desto större är sannolikheten att det anpassar sig till medielogiken. När medier konstruerar sina nyhetsartiklar finns ett beroende av medielogik för att begränsa värdering och urval samt formning och omformning. Detta innebär att medieinnehållet konstrueras utifrån vad man antar är av intresse för publiken. Nord & Strömbäck beskriver vidare hur medielogiken används för att förstå det journalistiska innehållet och behandlar hur medier använder sig av diverse berättartekniker som konkretion, tillspetsning, personifiering, förenkling, polarisering och intensifiering för att fånga människors uppmärksamhet.²⁶

²³ Muhammad Zubair Iqbal, *Terrorism in the backyard: Coverage of the London Attacks, 2005 by the British News Channels*, *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 61(2), pp., 2017, 449ff.

²⁴ *Ibid.*, 465 ff.

²⁵ Nord & Strömbäck, 46ff.

²⁶ *Ibid.*, 34ff.

I vår studie är medielogiken en användbar teori för att se hur de olika medierna använt sig av nämnda berättartekniker i sin nyhetsrapportering. För att anpassa teorin till vår undersökning har vi valt ut fem berättartekniker som är relevanta för vår undersökning - intensifiering, polarisering, konkretion, personifiering och förenkling. *Intensifieringen* handlar om hur intensiteten i rapporteringen ökar intresset hos mottagaren. Ju mer en händelse intensifieras, desto mer uppmärksammas nyheten. Händelser som är intensiva i sig själva eller kan intensifieras underlättar ett levande och intresseväckande berättande.²⁷ För att behålla intresse och uppmärksamhet används *polarisering*, vilket innebär att två motsatsförhållanden ställs mot varandra då konflikter väcker känslor och intresserar mottagaren. För att göra det lättare för läsaren att förstå abstrakta saker används *konkretion*. Den här berättartekniken avser uppmärksamma det som är konkret, eftersom både rapportering och avbildning blir enklare och därmed själva intresseskapandet. *Personifiering* som berättarteknik ger händelsen ett mänskligt ansikte dels för att göra den intressant, men också göra det möjligt för läsaren, lyssnaren eller tittaren att känna sig berörd. Personifiering är också en användbar teknik för att förenkla komplicerade strukturer och samband. Den svenska regeringens beslut framställs till exempel ofta som Stefan Löfvens beslut.²⁸ Den sista berättartekniken, *förenkling*, är ett sätt att skapa förståelse för rapporteringen genom att göra avancerad information så lättförståelig och koncis som möjligt. Eftersom tidningar har begränsat utrymme och ofta är i tidsnöd får komplicerade resonemang ofta ersättas av förenklingar. Målet är att alla bör kunna förstå innebörden i en artikel som riktar sig till en masspublik, då publiken annars riskerar att krympa.²⁹ Genom medielogiken och de fem nämnda berättarteknikerna hoppas vi kunna se vilka eventuella grepp som använts för att fånga läsarnas uppmärksamhet eller om händelsen i sig tycks behålla intresset.

4.2 Mediers svårigheter vid terrorrapporering

I rapporten *Deconstructing the terrorism - news media relationship* beskriver författaren Jeffrey Ian Ross sex svårigheter medier ställs inför i samband med rapporteringen av

²⁷ Nord & Strömbäck, 34ff.

²⁸ Jesper Strömbäck, *Makt, medier och samhället - en introduktion till politisk kommunikation*, Stockholm: SNS Förlag, 2009, 259.

²⁹ Nord & Strömbäck, 34ff.

terrorism.³⁰ Som nämnts tidigare ställs journalister och medier inför andra svårigheter i sin bevakning av terrorism jämfört med vanlig rapportering. För att undersöka huruvida de utvalda tidningarna utsatts för dessa problem, och hur de i så fall hanterat dem, valdes fyra punkter av Ross sex identifierade problempunkter ut som vi sedan undersökte närmare. Anledningen till att endast fyra av de sex punkterna valdes ut var för att det endast var dessa fyra som var lämpade och applicerbara för vår undersökning.

Den första gäller brist på experter med fokus på terrorism. De flesta redaktioner är uppdelade genom olika fokusområden. Somliga journalister fokuserar på sport och räknas därmed till experter inom området, medan andra istället fokuserar på politik, inrikesnyheter och så vidare. Just vad gäller terrorism finns det dock väldigt få redaktioner med journalister som specialiserat sig på att endast bevaka terrorism. Detta kan innebära att källor och värdefulla relationer inom området kan vara svåra att snabbt få tag på, vilket påverkar informationsflödet.

Nästa svårighet medier ställs inför vid rapportering av terrorism är den felaktiga information reportrar får från myndigheter. En stor del av rapporteringen i samband med terrorism sker med olika myndigheter som källor, vilket ter sig naturligt med tanke på att dessa antas vara mest lämpliga med stor allmännyttig information. Något som i sin tur innebär en stor tillförlitlighet. Dessa myndigheter kan dock använda medierna för sina egna själviska syften, primärt genom så kallade strategiska läckor. Denna metod användes och uppmärksammades framförallt i samband med 11 september-attackerna, då myndigheter använde medier för att få fram budskapet att man inte "sov på jobbet".

Att nyhetsmedier hindrar terrorismbekämpning är den tredje svårigheten. Vid enstaka tillfällen har nämligen medier omedvetet hindrat terrorismbekämpning då man avslöjat polis och räddningsgruppers taktik och position. Ross beskriver hur det i dessa fall hjälper terrorister att få fördelaktig information i sin strävan att hålla sig undan rättvisan. Det är en problematisk situation då samhället och medier är snabba med att censurera när myndigheter ber dem att inte skriva om en viss händelse, eftersom yttrandefrihet är en hörnsten i den västerländska demokratin.

Den sista svårigheten man i mediebranschen kan stöta på är den så kallade sensationalismen. Den stora, rådande konkurrensen mellan de olika medieaktörerna att vara först med nyheter, påverkar sättet nyheter tas emot och porträtteras. Detta kan således uppnås på två sätt; att vara först på plats eller vara först med att rapportera dittills obevisad information.

³⁰ Ross, 217ff.

4.3 Press- och medieetik

Press, radio och tv ska inom ramen för tryckfrihetsförordningen och yttrande-frihetsgrundlagen ha stor frihet, för att kunna fungera som nyhetsförmedlare samt granskare av samhällslivet. Samtidigt gäller dock att skydda enskilda individer mot oförtjänt lidande till följd av publicering, vilket regleras genom 17 etiska riktlinjer kring publicering. Dessa täcker bland annat in områden som bild- och namnpublicering, men även respekt för den personliga integriteten.³¹ För att kunna svara på uppsatsens frågeställning kommer främst följande punkter i det pressetiska systemet att belysas. Att ge korrekta nyheter, respektera den personliga integriteten, vara varsam med bilder och slutligen att vara försiktig med namn.³²

Det pressetiska systemets främsta uppgift är att reglera att medierna inte missbrukar friheten som följer av Tryckfrihetsförordningen.³³ Förutom regler som journalisterna bör förhålla sig till, reglerar pressetiken även redaktionens eller medieföretagets eget ansvar gällande hantering av moraliska dilemman och innefattar även frågor kopplade till hur det är att arbeta som journalist, hur hela redaktioner arbetar samt hanterar moraliska frågeställningar i förhållande till andra aktörer.³⁴

Begreppen pressetik och medieetik har stora likheter, utan att betyda exakt samma sak. Pressetiken angår främst pressen och granskar således endast tidningar. Gränsen för vad som idag räknas som tidning och etermedia har dock suddats ut med anledning av att tidningar idag sänder webb-tv medan tv-kanaler publicerar texter online. Medieetik är jämförelsevis ett bredare begrepp då det omfattar alla medier. Med medieetik menas även andra aspekter på etik än de rent publiceringsetiska, såsom yrkesetiska frågor. Även vid frågor som berör hela medieföretagets etiska ansvar är pressetiken relativ och föränderlig efter både tid, situation och person. Vad som är klandervärt att publicera kan enligt pressetiken förändras därefter, exempelvis görs en pressetisk bedömning för offentliga personer och makthavare medan en

³¹ Hans-Gunnar Axberger, *Pressetik - en översikt över pressetiska konflikter, regler och synsätt*, Norstedts Juridik AB, 1994, 114; Svenska Journalistförbundet, *Publicitetsregler*

<https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-for-press-radio-och-tv/publicitetsregler> (hämtad 2017-11-20)

³² De pressetiska reglerna återfinns i sin helhet under Bilagor; 9.1. Etiska regler för press radio och tv.

³³ Martin Ahlquist & Tommy Borglund, *Medierna och etiken - Ansvar i ett nytt medielandskap*, Sanoma Utbildning, 2017, 5.

³⁴ *Ibid.*, 43ff.

annan görs för privatpersoner, som är mer skyddade för publiceringar som rör den privata sfären.³⁵

Publicitetsreglerna kommer att användas som ett analysverktyg för att se huruvida det publicerade materialet i respektive tidning förhöll sig till dessa samt om några uppenbart bröts. Detta utförs genom en djupgående läsning av det empiriska materialet, där utmärkande delar plockas ut i förhållande till de etiska reglerna. I förhållande till medielogiken fokuserar de etiska riktlinjerna snarare på konkreta punkter för journalister att förhålla sig till, dels för att skydda den personliga integriteten hos individerna som syns i materialet, men också för att återspegla en objektivitet. Då medielogiken snarare pekar på det sensationella, som ska locka till läsning och skapa intresse, kan dessa ses som varandras motsatser vilket kan bidra till en bredare analys där vi får möjlighet att skildra två olika sidor av terrordådet.

5. Metod

5.1 Kvalitativ innehållsanalys

Studiens empiri har bearbetats och analyserats med hjälp av innehållsanalys. Genom innehållsanalys analyseras tryckta, handskrivna eller elektroniska dokument och texter på ett systematiskt och replikerbart sätt, vilket kvantifierar innehållet utifrån på förhand utformade kategorier, vilket möjliggör objektiva och systematiska beskrivningar och slutsatser.³⁶ Objektiviteten innebär att man på förhand ska specificera hur kategoriseringen av de olika delarna av råmaterialet ska gå till, exempelvis tidningsartiklar. I vårt fall analyseras webbaserade artiklar från fyra utvalda tidningar under ett specifikt datum. Det är därför av största vikt att det tydligt framgår hur kategoriseringen av råmaterialet ska gå till för att inte låta forskarens egna värderingar påverka processen.³⁷ Reglerna ska vidare tillämpas på ett konsekvent och systematiskt sätt, för att i största möjliga mån undvika felaktigheter såsom skevhet och felkälla. Dessa två metodegenskaper bidrar med att oberoende forskare förhoppningsvis når samma resultat utan personliga värderingar.³⁸ Vid innehållsanalys läggs stor vikt vid precist formulerad(e) frågeställning(ar) då den både styr val av medier som ska

³⁵ Ahlquist & Borglund, 44ff.

³⁶ Alan Bryman. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011, 281ff.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

analyseras samt det kodningsschema som bör utformas. Risken med en felformulerad frågeställning är att fel medier analyseras eller att kodningsschemat kommer att sakna viktiga dimensioner.³⁹

Totalt kommer vi att analysera 16 nyhetsartiklar som publicerades i Sveriges fyra största tidningar, *Aftonbladet*, *Expressen*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*, samma dag som terrordådet i Stockholm utfördes. Analyser av massmediernas nyhetsrapporteringar gör det ofta särskilt viktigt att koda de personer som nämns i inslagen, vilket även är metoden vi kommer använda oss av.⁴⁰ Vid en innehållsanalys vill forskaren vidare ofta koda texten i former av vissa teman och ämnesområden. Vad som här eftersträvas är en kategorisering av den eller de företeelser som är av intresse.⁴¹

I kodningsschemat ska all information som rör ett visst fall föras in i ett mycket förenklat schema för att underlätta beskrivningarna av principerna för kodningen i en innehållsanalys.⁴² I ett sådant schema säger kolumnrubrikerna vilken dimension som är aktuell med siffror i raden under där man skriver in kodningarna. Vi kommer här att undersöka följande faktorer. Vem det är som skrivit texten, exempelvis allmänreporter eller specialiserad journalist, vem texten handlar om, politiker, expert, talesman för regeringen eller annan, vilka som bidrar med kompletterande åsikter såsom forskare, politiker eller person på gatan samt vilket sammanhang förekommer texten i, det vill säga vid intervju, presskonferens, ministers besök på ett sjukhus, oroligheter under en demonstration eller annan.⁴³

Gällande kodningsschema för Publicitetsreglerna utfördes först en analys på en mer detaljerad artikelnivå och därefter en mer övergripande analys på tidningsnivå. Efter inläsning noterades därför initialt de punkter som respektive artikel bryter mot, först direkt på artikeln för att sedan föras in i ett dokument. Exempel på sådana övertramp kan vara om en artikel innehåller bilder där vittnens ansikten tydligt syns, men inte nämns vid namn i den eventuella bildtexten. Detta gjordes dels för att se vilken eller vilka regler som eventuellt bryts, men också för att se hur frekvent de förekommer och därmed kunna dra en slutsats om vilken som ter sig vanligast. Detta sammanställdes sedan i ytterligare ett dokument, som istället fokuserar på varje

³⁹ Bryman, 283ff.

⁴⁰ Ibid., 287ff.

⁴¹ Ibid., 290.

⁴² Ibid., 291ff.

⁴³ Ibid., 288ff.

enskild tidning som en helhet. Detta underlättar för att senare i analysen kunna se möjliga mönster och därmed ge en helhetsbild för varje tidning gällande pressetiken.

5.2 Urval

I urvalsprocessen för en innehållsanalys ingår flera faser, där studier av exempelvis massmedier kräver noggranna överväganden. Däribland vilken typ av massmedia som ska väljas ut - tidningar, tidskrifter, radio eller tv. Om tidningar innefattar dagstidningar eller kvällspress och om materialet omfattar vardagar eller även söndagstidningar och eventuella bilagor. Samt om det ställs krav på att tidningarna ska vara rikstäckande, lokaltidningar eller inneha särskild politisk färg. Det vanligaste är att välja en eller möjligtvis två slags medier och därefter göra ett urval inom ramen för dessa.⁴⁴ Vi har valt att begränsa oss till en analys av fyra nyhetsartiklar från respektive tidning från dagen då terrordådet utfördes och har därmed valt bort all annan form av rapportering. Anledningen till att dessa fyra nyhetskällor valdes motiveras genom möjligheten att få ett brett och heltäckande material att utgå ifrån. De fyra artiklarna valdes utefter en mall. Två av artiklarna var heltäckande och informativa artiklar som alla tidningar använde sig av i sin rapportering, de andra två var dels en vittnesskildring från händelsen och dels en artikel med personfokus och uttalande från statsminister Stefan Löfvén respektive kung Carl XVI Gustav. Vilken tidsperiod som omfattas av analysen är i stor utsträckning styrt av när vald händelse ägt rum. Att bestämma när analysen ska börja är förhållandevis enkelt, men kan bli svårare vid beslut om när den ska avslutas. Vid frågeställningar som behandlar ett pågående och generellt fenomen är dessa beslut mer öppna, jämfört med vår frågeställning. Tidsperioden för materialet som i denna uppsats ska analyseras är begränsat till dagen för händelsen, 7 april 2017, eftersom stressen på tidningsredaktionerna då var som högst. Avgränsningen till fyra artiklar per tidning gjordes primärt på grund av att rapporteringen var så omfattande att det vore oralistiskt och för tidskrävande att genomföra en större undersökning med bredare underlag inom tidsramen för arbetet. Med tanke på det begränsade urvalet kan därför inte några långtgående och generella slutsatser gällande skillnaderna mellan tidningarnas rapportering dras. Detta eftersom vi inte kan svara på vilka eventuella pressetiska övertramp samt vilka berättartekniker som döljer sig i de bortvalde artiklarna.

⁴⁴ Bryman, 285ff.

5.3 Material

För att genomföra studien har vi valt att titta på den webbaserade rapporteringen från fyra tidningar. Sveriges två största kvällstidningar, *Aftonbladet* och *Expressen*, samt de två största dagstidningarna, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Genren nyhetsartiklar har valts med anledning av att genren inte ger utrymme för personliga och tolkningar, utan där journalisten snarare blir frånvarande som person.

Nyhetsartiklarna som slutligen analyserades från respektive tidning är följande:

”Misstänkt terroråd i Stockholm - detta vet vi just nu”, *Aftonbladet*

”Bilderna från Drottninggatan”, *Aftonbladet*

”Attentat på Drottninggatan i Stockholm: 'Flera döda' och stort antal skadade”, *Aftonbladet*

”Vittnet: Det ligger döda på gatorna”, *Aftonbladet*

”Lastbil har kört in i folkmassa i Stockholm”, *Expressen*

”Kungen: 'Jag och familjen är bestörta'”, *Expressen*

”Löfvén: 'Sverige har blivit attackerat'”, *Expressen*

”Terrorn i Stockholm - det här vet vi har hänt”, *Expressen*

”Lastbil in i folkmassa - detta vet vi”, *Dagens Nyheter*

”Lastbil mejade ner människor på Drottninggatan - minst fyra döda”, *Dagens Nyheter*

”Vittne: 'Mamman låg några meter ifrån barnet'”, *Dagens Nyheter*

”Stefan Löfvén: 'Sverige har blivit attackerat'”, *Dagens Nyheter*

”'Lastbilen stals mitt i city' - chauffören förhör”, *Svenska Dagbladet*

”Lastbilsdådet i Stockholm - det här vet vi”, *Svenska Dagbladet*

”Löfvén: 'Sverige har blivit attackerat'”, *Svenska Dagbladet*

”'Först skrek hon inte, sedan skrek hon: Mina ben, mina ben'” *Svenska Dagbladet*

5.4 Tillvägagångssätt

Materialet till vår uppsats har samlats in via mediearkivet Retriever Research med hjälp av sökorden “Stockholm”, “terror” och “Drottninggatan”. Vidare begränsades källorna till webbaserade artiklar på *Aftonbladet*, *Expressen*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Initialt lästes ett antal artiklar en vecka fram från dagen dådet inträffade, det vill säga fram till 14 april 2017, men så snart detta var gjort fattades beslut att avgränsa till endast dagen för händelsen. Nämligen den 7 april 2017. Eftersom terrorattacken fick stort medialt utrymme

nådde vi snabbt informationsmättnad, vilket även motiverar datumbegränsningen såväl som sökorden. Materialet sparades ned för att sedan läsas tidning för tidning med ordningen *Aftonbladet*, *Expressen*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Därefter lästes varje artikel igenom flera gånger innan vi definierade den mest utpräglade berättartekniken varje journalist använt sig av. Vidare genomfördes närläsning av varje artikel samt understrykningar för att markera eventuella övertramp eller tveksamheter gällande de pressetiska reglerna, med tillhörande siffra beroende på vilken punkt i Publicitetsreglerna det hänvisades till. Detta ledde till att vi snabbt kunde få en överblick av hur respektive tidning förhållit sig till dessa.

5.5 Metoddiskussion

Vid en tolkning av texter finns alltid en risk för att subjektiva tankar styr hur arbetet utförs samt vilka frågor som belyses. Om så är fallet finns risken att den förutfattade meningen påverkar urval och perspektiv. Därför är det viktigt att forskaren har ett objektivt förhållningssätt och en medvetenhet om svårigheterna det innebär. Med en insikt om att fullständig objektivitet är mer eller mindre omöjlig att uppnå kan forskaren säkerställa att forskningsprocessen genomförs i god tro. Detta för att det ska vara uppenbart att forskaren inte låtit sina personliga värderingar eller teoretiska inriktning påverka utförandet och resultatet från en undersökning.⁴⁵ En annan av innehållsanalysens svaga sidor är oförmågan att besvara frågan "varför?". Eftersom vi i vår analys inte fokuserar på den frågeställningen är det inte något vi drabbas av, utan det är istället något som eventuellt kan vara en fråga vid en uppföljningsstudie.⁴⁶

Vidare bör även nämnas att nyhetsartiklarna som analyseras möjligen har korrigerats och uppdaterats, vilket innebär att materialet som analyseras i vissa fall inte ser ut som de gjorde ursprungligen. Detta kan i sin tur innebära att de grävsta felaktigheterna eller övertrampen korrigerats eller plockats bort. Eftersom studien fokuserar på pressetiken i samband med det stressmoment som en terrordådsrapportering via internet innebär, valde vi trots det att fokusera på empiri plockad från tidningarnas hemsidor.

⁴⁵ Bryman, 355ff.

⁴⁶ Ibid., 297ff.

6. Analys

6.1 Hur ska historien berättas?

6.1.1 Aftonbladet

Ett terroråd är i sig en så pass intensiv händelse att det inte är nödvändigt att använda sig av berättartekniken i någon större grad. Händelsen kommer att uppmärksammas där det levande och intresseväckande berättandet kommer av sig själv. Tempot i bevakningen var intensivt med artiklar som publicerades i rask takt allt eftersom mer information anskaffades. Majoriteten av rösterna som fick komma till tals i analyserade artiklar var privatpersoner och ögonvittne, men även en del medarbetare som civilt befunnit sig i centrala Stockholm. I samtliga fyra artiklar nämns antalet döda redan i ingressen, medan långa och resonerande resonemang lyser med sin frånvaro. Även merparten av citaten från ögonvittnena på plats är korta, koncisa och slagkraftiga. Det blir uppenbart att man vill skapa känslor och måla upp en bild hos läsaren med sättet som händelsen beskrivs på: "Det lät som en bomb som exploderade och det började ryka kraftigt in genom huvudingången, säger Leander Nordling, 66, som stod inne på Åhléns parfymavdelning när det small."

I de fyra analyserade artiklarna är det en övervägande deskriptiv ingångsvinkel som är dominerande - vilket kan te sig logiskt med tanke på medielogikens uppbyggnad. Enligt förenklingsteorin finns det varken tid eller utrymme för att ge sig ut i några djupare analyser i ett så tidigt skede i nyhetsrapporteringen, vilket *Aftonbladet* heller inte gjorde. Rapporteringen fokuserar på vad som har hänt, men inte varför eller hur det kunde hända. *Aftonbladet* fastslår efter ett tag att det rör sig om ett terrorattentat och legitimerar det i en av artiklarna genom ett citat i ingressen från statsminister Stefan Löfvén: "Sverige har blivit attackerat, säger statsminister Stefan Löfvén."

I artikeln "Terrorådet i Stockholm - detta vet vi just nu" har tidningen använt sig av ett punktformsupplägg, varav en av punkterna är "döda och skadade" där tidningen publicerar både bild, namn och extrainformation på de avlidna. Detta är *Aftonbladet* ensamma om att göra och det är rimligt att ställa sig frågan varför. Är det helt enkelt så att tröskeln för vad *Aftonbladet* väljer att publicera är lägre ur ett etiskt perspektiv? Är det för att man är ensamma om informationen och vill nå ut med den för att man vet det skapar intresse? Frågorna som uppstår är dock inte möjliga att svara på utan att prata med ansvariga, men faktum är att tidningen är ensamma om upplägget. Vidare finns det en punkt som benämns "vad vi inte vet"

vilken innefattar de frågorna vi eftersökt vad gäller djupa resonemang och problematisering, som;

- Hade terroristen planerat att orsaka ännu mer skada?
- Kraschade föraren avsiktligt in i Åhléns eller planerade han att fortsätta?
- Hade han medhjälpare?

Med dessa frågeställningar undviker *Aftonbladet* spekulationer och försöker konkretisera, förklara och förstå den stora händelsen som precis ägt rum, vad de vet och inte vet.

I artiklarna skrivna av *Aftonbladet* har den övergripande rapporteringen stort fokus på personifiering, där exempelvis en av artiklarna är helt uppbyggd på vittnesmål från ögonvittnen till händelsen. Utöver det läggs stort fokus på antalet döda samt vilka de döda är - troligen för att bibehålla intresset från allmänheten eftersom det är få saker som intresserar oss människor lika mycket som andra människor. Nord och Strömbäck beskriver hur “varje möjlighet till identifikation är en stark kraft när människor orienterar sig i sin sociala men också mediala omgivning”, vilket kan förklara rapporteringen.⁴⁷ I den inledande fasen återges inte samma mängd citat eller kommentarer från elitkällor, som till exempel myndigheter och polis, även om det förekommer. Eftersom kvällstidningar tenderar att vara något mer personifierade och sensationella kan detta vara förklaringen till valet av berättarteknik. I tre av fyra artiklar är basen för artiklarna vittnesmål från ögonvittne, medan “Attentat på Drottninggatan i Stockholm: “Flera döda” och stort antal skadade” åtminstone har baserat delar av artikeln på information och citat från så kallade elitkällor i form av Stefan Löfven, kommunikationsansvarig för Spendrups Mårten Lyth och säkerhetspolisens chef Anders Thornberg som uttalade sig enligt följande: “Säkerhetspolisens chef Anders Thornberg uppger att det misstänkta terrordådet inte är förvånande, med tanke på liknande händelser utomlands.”

Det går inte att dra några slutsatser kring *Aftonbladets* roll i just det fallet, eftersom man endast citerat myndighetspersoner. Likväl är det anmärkningsvärt att polischefen för SÄPO uttalar sig på det viset samtidigt som han i artikeln “Attentatet på Drottninggatan i Stockholm: Flera döda och stort antal skadade” citeras följande: “Vi hade inga indikationer på att det här var i görningen, säger Anders Thornberg.”

Sammanfattningsvis använder sig *Aftonbladet* till stor del av personifiering i sin rapportering med mycket kraftuttryck, detaljrika färgstarka beskrivningar och starka bilder.

⁴⁷ Nord & Strömbäck, 35ff.

Rapporteringen upplevs känslösam och berörande. Känslan som förmedlas är att något riktigt hemskt har inträffat, nästan som ett fullfjädrat krig.

6.1.2 Expressen

I *Expressens* inledande artikel "Lastbil har kört in i folkmassa i Stockholm" är rapporteringen oerhört intensiv och detaljerad. Extremt mycket information med stort fokus på gärningsmannen och redan i de inledande raderna nämns gärningsmannen Rakhmat Akilov vid namn, något varken *Svenska Dagbladet* eller *Dagens Nyheter* gör. Exempelvis "Vid klockan 20 på fredagskvällen greps 39-åriga Rakhmat Akilov i Märsta."

Genom att avslöja gärningsmannens namn skapas en annan förståelse och händelsen blir mer konkret. Läsaren får ett namn att förhålla sig till och händelsen blir mer äkta. Samtidigt är det ett risktagande att gå ut med namn på den gripna i ett så tidigt skede, eftersom han i det läget ännu inte är dömd. Det har tidigare skett att tidningar publicerat namn och bilder på personer som senare visat sig vara oskyldiga, vilket är ödesdigert för den utpekade.

Någon personlig artikel baserat på känslösamma ögonvittnen har inte skrivits på det sätt som övriga tre medier gjort, utan istället har tidningen valt att vända sig till kungahuset för en kommentar i artikeln "Kungen: 'Jag och familjen är bestörta'", vilket innebär att man valt bort den personliga skildringen med hjälp av ögonvittne och därmed får en mindre personifierad rapportering. Samtidigt går det att argumentera för att kungens åsikt är en personifierad rapportering eftersom han är ett välkänt ansikte, dock inte på samma sätt som ögonvittne till händelsen. Intresset för kungahuset är i Sverige stort och genom att få en kommentar från kungen skapas en känsla av samhörighet - vi är alla drabbade. Känslor frambringas. "Jag och hela kungafamiljen har med bestörtning tagit del av informationen om eftermiddagens attentat i Stockholm" säger kungen i ett uttalande.

I likhet med övriga medier har även *Expressen* skrivit en artikel baserad på Stefan Löfvéns presskonferens där han förkunnade att Sverige blivit attackerat, vilket skapar polarisering och ökar intresset. Det är vi mot dem - angriparna.

Sammanfattningsvis har *Expressen* inte alls samma känslösamma, personifierade rapportering med detaljerade ögonvittnesskildringar. Endast fåtal citat från ögonvittne återges i rapporteringen. Snarare ligger fokus på en mer konkret och faktabaserad rapportering med mycket information från myndigheter och allmännyttig information till medborgarna.

6.1.3 Dagens Nyheter

Vad som direkt blir uppenbart vid genomläsning av *Dagens Nyheter*s artiklar är att de använder sig av fler elitkällor. I artikeln “Lastbil in i folkmassa - detta vet vi”, som är den huvudartikel samtliga tidningar har i sin rapportering, redogör tidningen i punktform kring vad som hänt. Dan Eliason, som inte figurerat i någon av de andra tidningars rapportering, får plats hos *Dagens Nyheter* och kontaktpersoner från myndigheter används i högre utsträckning. Både EU-kommissionens ordförande Jean-Claude Juncker och Rysslands president Vladimir Putin återfinns med kommentarer i rapporteringen, vilket är ett vedertaget grepp som används för att skapa empati. Världen bryr sig om oss. Vi är inte ensamma. Det frambringar känslor precis som berättartekniken personifiering ämnas göra.

Jean Claude Juncker säger: ”En attack mot något av våra medlemsländer är en attack mot oss alla”. Även Vladimir Putin ger ett uttalande: “Folket i vårt land känner av egen erfarenhet till den internationella terrorismens förfärligheter”.

Utöver dessa två finns även kommentarer från SÄPOS säkerhetschef Anders Thornberg, terrorexperterna Magnus Ranstorp och kungafamiljen, som alla kan betraktas som elitkällor. Personifieringen är förhållandevis tillbakadragen i *Dagens Nyheter*s rapportering även om den förekommer. Medan konkretion är det dominerande förhållningssättet. I övriga tidningars rapportering har fokus till stor del legat på ögonvittne med mycket känslor medan *Dagens Nyheter* primärt fokuserar på hårda fakta och allmännyttig information, som exempelvis hur dådet påverkat kollektivtrafiken samt polisens säkerhetsuppmaningar till folket: “Trafikverket bekräftar att stoppet i tågtrafiken inte bara gäller SJ:s tåg. ‘Det gäller all trafik, Stockholms central är låst’, säger Bengt Olsson på Trafikverkets pressjour till TT.” och “Polisen uppmanar personer att inte röra sig i centrala Stockholm, och att man över huvud taget undviker folkmassor.”

Den artikel som skiljer sig från resten är “Vittnet: ‘Mamman låg några meter från barnet’”, vilken snarare liknar ett reportage med flera ögonvittnen, målande beskrivningar och känslosamma vittnesmål. Precis som *Svenska Dagbladet* använder sig *Dagens Nyheter* av Josef Jawad som vittne och beskriver målande hur offrets fot “hängde som i en tråd” och “jag kunde se hennes skelett”. I den här artikeln blir rapporteringen väldigt intensiv och personlig med en helt annorlunda berättarteknik jämfört med övriga artiklar. Den sammantagna synen på *Dagens Nyheter*s rapportering är trots allt att den både är konkret och fokuserar på bekräftade uppgifter, även om det även i *Dagens Nyheter* förekom uppgifter som senare dementerades.

6.1.4 Svenska Dagbladet

I *Svenska Dagbladets* artikel “‘Lastbilen stals mitt i city’ - chauffören förhörs” har tidningen lagt fokus på hur föraren uppfattade situationen och via den vägen försökt söka förklaring till vad som hände. En vinkel som skiljer sig från de andra tidningarna. I artikeln kommer inte föraren själv till tals, utan istället står Spendrups kommunikationschefen för uttalandet: “Det var en maskerad man som körde iväg, säger Mårten Lyth, kommunikationsansvarig hos företaget som äger lastbilen till SvD”.

Precis som övriga tidningar ligger fokus på att försöka reda ut vad som hänt i ett tidigt skede, men grova spekulationer uteblir. Fokus ligger inte på gärningsmannen utan på själva händelsen och de drabbade. Inte i någon av artiklarna nämns gärningsmannen vid namn eller någon utsvävande information. Den enda information som rapporteras är att det är en “maskerad” man som utfört dådet. “Enligt Mårten Lyth ska chauffören ha varit bakom lastbilen när en okänd maskerad person satte sig i förarhytten. Chauffören hann bara uppfatta att någon klev in.”

Nord och Strömbäck skriver att det finns indikationer på att muntliga källor fått ökad betydelse allt eftersom journalistiken blivit mer personcentrerad och personifierad.⁴⁸ I *Svenska Dagbladets* rapportering kan man se tecken på detta och “Lastbilsdådet i Stockholm - det här vet vi” är den enda artikeln utan fokus på personer och ögonvittne. Resten av artiklarna drivs framåt av personerna i texterna. Framförallt “‘Först skrek hon, sedan skrek hon: Mina ben, mina ben’” är en artikel med stort fokus på ögonvittne och personerna i berättelsen. I artikeln kan man skönja en viss tillspetsning och intensifiering där värdeladdade ord och målande beskrivningar är frekvent förekommande. Redan i ingressen peggas det upp för vad som komma skall: “Kvinnan var turist och låg mitt på övergångsstället. Blodpölen växte och hon ropade på engelska ‘Jag har ju bara varit här ett par dagar. Mina ben, mina ben’. Längst nere vid ankeln i den ljusa tunna gympaskon hängde hennes ena fot i bara skinnet.”

Journalistik som tillkommer under dramatiska förhållanden tenderar att vara mindre genomarbetad och mer uppskruvad än “vanlig” journalistik. Överdrifter och förenklingar får större utrymme när tidspressen är påtaglig och det är svårt att få grepp om vad som händer.⁴⁹ Även om det finns ett visst mått av intensifiering och starkt värdeladdade beskrivningar i *Svenska Dagbladets* rapportering tycker vi att deras rapportering håller sig inom ramarna.

⁴⁸ Nord & Strömbäck, 39ff.

⁴⁹ Ibid., 45ff.

I likhet med stor del av övriga tidningar har även en av artiklarna fokus på statsminister Stefan Löfven i artikeln “Stefan Löfven: ‘Sverige har blivit attackerat’”. Det är först här det verkligen fastställs att Sverige har blivit utsatt för en terrorattack, vilket kan härledas till berättartekniken polarisering. En konflikt uppenbaras - det är Sverige mot terroristerna.

Sammanfattningsvis tenderar *Svenska Dagbladet* att använda sig mycket av personifiering i sin rapportering. Ögonvittne och nyckelpersoner som Mårten Lyth och Stefan Löfven tar stor plats i rapporteringen och blir huvudpersoner i artiklarna. Det är mindre fokus på gärningsmannen, vilket skiljer tidningen från de två kvällstidningarna och informationsartikeln med det här vet vi-tema är betydligt mindre omfattande än konkurrenternas. Sannolikt beror det på att allt som står i deras artikel baseras på verifierade uppgifter från polis eller Spendrups. All form av spekulering uteblir. Således ingen sensationalism, utan fokus ligger på personifiering och konkretion.

6.2 Pressetik; Utan att trampa någon på tårna

Under analysen går det att ta fasta på att *Aftonbladet* är den tidning som mest konsekvent bryter mot Publicitetsreglerna för press, radio och tv. Även *Expressens* material och arbetssätt går att ifrågasätta, om än inte i samma utsträckning som föregående tidning, då *Expressen* inte når upp i samma antal regler som bryts per artikel. Däremot syns en tendens i vilka regler de båda tidningarna går emot. Nämligen en svårighet att respektera den personliga integriteten samt att varsamt hantera namn- och bildpublicering. *Aftonbladet* publicerar i sina artiklar flertalet bilder på personer som enkelt går att identifiera, men som däremot inte nämns vid namn. Denna tendens är även något som syns hos *Expressen*, om än i lägre utsträckning.

I de två dagstidningarna, *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter*, finns likheter vid deras försiktighet i hanteringen av material samt vilka personer som syns i artiklarna. Det är endast i sällsynta fall de inte tycks respektera den personliga integriteten hos personerna som syns eller tycks vara mindre varsamma i sin bildpublicering. I *Svenska Dagbladet* är det endast en “Först skrek hon inte, sedan skrek hon: Mina ben, mina ben”, av de fyra analyserade artiklarna som gör övertramp mot någon eller några punkter i Publicitetsreglerna. Detta likt *Dagens Nyheter*s artikel “Lastbil mejade ner människor på Drottninggatan - minst fyra döda”. Både *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter* publicerar i detta fall bilder på personer som går att identifiera, men som inte nämns vid namn varken i artikeln eller i bildtexten.

Generellt för de fyra analyserade tidningarna syns ingen direkt skillnad i om det främst är regler gällande bilder eller text som bryts. Snarare tycks de följa samma mönster, då det

överhängande är punkter gällande textpublicering som gås emot snarare än punkter som berör bilder. *Aftonbladet* är den enda tidning som här sticker ut med sin övervägande jämna fördelning av både text- och bildregler som bryts, vilket är genomgående för alla analyserade artiklar. Detta kan förvisso bero på att *Aftonbladet* vidare är den tidning som mest konsekvent gör övertramp gällande pressetiken, vilket kan vara förklaringen till att fördelningen mellan text- och bildövertramp är förhållandevis jämn. Detta i kontrast till övriga tidningar som till synes varit mer försiktiga gällande pressetiken och därför inte får samma möjlighet till en jämn fördelning mellan de, så som vi ser det, olika delarna i pressetiken. "Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning" är en av de punkter som kan tolkas brytas i 9 av våra totalt 16 artiklar.⁵⁰ Mer ingående gäller detta för alla artiklar i *Aftonbladet* och *Expressen* samt en av *Dagens Nyheters* analyserade artiklar, "Lastbil mejade ner människor på Drottninggatan - minst fyra döda". Då offer och anhörigas personliga integritet bör skyddas kan därmed *Aftonbladets* namnpublicering i "Bilderna från Drottninggatan" ifrågasättas, då det möjligen är befogat att endast återge Ebba Thorneus som "vittne" till händelsen. Detta motiveras genom ett ifrågasättande av om det verkligen är av allmänintresse att nämna henne vid namn eller om *Aftonbladet* gör det för att ge citatet större trovärdighet. Vi vet vidare inte vem hon är eller varför hon nämns vid namn, om det till exempel skulle vara så att hennes yrke kan motivera en namnpublicering. Efter följande citat ges Ebba Thorneus nämligen inte mer utrymme i varken bild eller text: "De skriker 'backa, backa, det här är inget skämt', säger Ebba Thorneus." Generellt syns detta överträde främst vid tidningarnas bildhantering, där bildpublicering tycks väga tyngre än att skydda drabbade och vittnen för händelsen.

Ytterligare ett tydligt exempel är när *Aftonbladet* intervjuar Ebba Gren i "Vittnen: Det ligger döda på gatorna" med anledning av att hon fått en skymt av föraren innan lastbilen dundrade in i Åhléns. Vid det här laget är gärningsmannen ännu ej gripen och det finns även en osäkerhet kring eventuella medhjälpare. Att nämna henne vid namn kan i värsta fall innebära direkt fara för henne. I samband med detta går det att argumentera för att de även går emot punkt 9 och punkt 15, genom att inte ta hänsyn till offren och eventuellt inte tillräckligt prövat publicering av namn eller övervägt eventuella konsekvenser av hur en namnpublicering kan skada vederbörande. Då namnpublicering bör avstås, om inte ett uppenbart allmänintresse

⁵⁰ Axberger, 114ff.

kräver detta, är det möjligt att även här argumentera emot beslutet då det troligtvis räckt att benämna henne som "vittne".

"Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.", punkt 7.⁵¹

"Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.", punkt 16.⁵²

Punkt 7 är därmed den punkt som, tillsammans med punkt 9 och 16, kan ses mest frekvent i såväl kvälls- som dagspress. I det fall då *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter* går emot försiktigheten vid namn och bild i bildmaterialet, vilket möjliggör röjning av personers identitet utifrån bild som saknar namnåtergivning i bildtext, återfinns endast i en artikel från respektive dagstidning. Nämligen "Först skrek hon inte, sedan skrek hon: Mina ben, mina ben" och "Lastbil mejade ner människor på Drottninggatan - minst fyra döda". Detta är däremot något som förekommer i allt material som samlats in och analyserats från både *Aftonbladet* och *Expressen*. Således verkar de inte visa samma respekt för offren i vilka bilder som de att publiceras i sina bildtäta artiklar, jämfört med analyserade dagstidningar.

"Framhäv inte berörda personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.", punkt 10.⁵³

Vid hantering av de som avlidit till följd av dådet är *Aftonbladet* den enda tidning som väljer att publicera för- och efternamn samt ålder tillsammans med tydliga ansiktsbilder av dessa, i artikeln "Terrorrådet i Stockholm - detta vet vi just nu". Hos fyra av de avlidna lyfts även deras huvudsakliga eller tidigare sysselsättning fram, såsom skolelev, ordförande i Amnesty, Spotify-medarbetare och före detta lärare. *Expressen* publicerar flera av offrens för- och efternamn samt ålder, men väljer att utesluta bilder, "Lastbil har kört in i folkmassa i Stockholm" och "Terrorn i Stockholm - detta vet vi har hänt". *Aftonbladet* väljer att poängtera flera av offrens yrken, medan *Expressen* endast nämner en persons yrke i artikeln "Terrorn i Stockholm - det här vet vi har hänt". Då yrke eller sysselsättning, enligt vår analys, saknar betydelse i sammanhanget möjliggörs även ett övertramp gällande punkt 10 i pressetikern.

⁵¹ Axberger, 114ff..

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

“Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat”⁵⁴ står som punkt 5 i Publicitetsreglerna och av analyserat material tycks endast *Dagens Nyheter* och *Expressen* vara de som skriver ut tydliga rättelser. I *Dagens Nyheter*’s “Lastbil in i folkmassa - detta vet vi” dementeras flera rykten i punktform, nämligen bland annat uppgifter om att skott avlossats på Fridhemsplan på Kungsholmen, att en person strax efter klockan 16 enligt flera medier ska ha gripits, vilket 40 minuter senare visar sig inte stämma samt en skottlossning på Mall of Scandinavia där läget enligt en representant för gallerian visade sig vara “lugnt”. Även i *Dagens Nyheter*’s artikel “Lastbil mejade ner människor på Drottninggatan - minst fyra döda” dementeras uppgifter om en skottlossning i centrala Stockholm, enligt nya uppgifter från polisen. Vidare avvisar också *Expressen* några av de tidigare falska ryktena som uppkommit i en fotnot i “Lastbil kört in i folkmassa i Stockholm”. Vidare går det att ifrågasätta informationen vem lastbilen, som användes vid dådet, tillhörde då det initialt finns uppgifter vem ägaren är - Spendrups. Att Spendrups är ägare av lastbilen skrevs ut i 3 av *Aftonbladets* 4 analyserade artiklar, 1 av *Svenska Dagbladets* 4 analyserade artiklar samt 1 av *Expressens* 4 artiklar, men inte av *Dagens Nyheter*. Den här informationen dementerades senare i *Svenska Dagbladets* “Lastbil stals i city - chauffören förhörs”, då de intervjuar kommunikationsansvarig för företaget som faktiskt uppges äga lastbilen, Bryggeritransport i Bergslagen AB. Där framkommer det att lastbilen sedan 2012 har ägts av dem och inte av Spendrups. Detta är ingenting som korrigeras i någon av tidningarna och inte heller i *Svenska Dagbladets* egen artikel där de tidigare nämnde att lastbilen tillhörde Spendrups. I det fall att lastbilen inte längre ägs av företaget Spendrups bör samtliga strida mot kravet att ge “...korrekt och allsidig nyhetsförmedling”, punkt 1.⁵⁵

I anknytning till detta använder både *Aftonbladet* och *Expressen* varandra som källor. Även *Dagens Nyheter* använder *Aftonbladet* som källa. Om någon vidare kontroll av dessa källor har gjorts framkommer inte, vilket även gör det möjligt att ifrågasätta nämnda tidningar gällande att “...vara kritisk mot nyhetskällor. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats”, punkt 2.⁵⁶

“Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger”, punkt 14.⁵⁷ Rakhmat Akilov nämns i ett tidigt skede

⁵⁴ Axberger, 114ff.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

i alla tidningar, utom *Svenska Dagbladet*, tillsammans med en bild som användes vid efterlysning strax efter dådet samt en kort historia om hans bakgrund. Den 39-årige asylsökande uzbeken som fått avslag och skulle utvisas sades ha starka kopplingar till IS. Ingenting var den 7 april bekräftat, mer än Rakhmat Akilovs egna ord till polisen vid gripandet i Märsta. Något som bekräftades av polisen först söndagen den 9 april 2017, *Aftonbladet* "Terrorrådet i Stockholm - detta vet vi just nu". Däremot skrivs det tydligt ut att han endast är misstänkt, närmare bestämt skäligen misstänkt för dådet, och tidningarna är genomgående noggranna med detta. Att den misstänkte i ett tidigt skede avslöjades med bild kan motiveras som allmänintresse för att möjliggöra gripande och för att göra allmänheten extra vaksam.

6.3 Uteblivna experter och tveksamma publiceringar

Samtliga artiklar skrevs av "vanliga" nyhetsreportrar vilket ter sig logiskt med tanke på att Sverige historiskt, utöver enstaka undantag, varit förskonade från terrorism och således haft begränsat behov av journalister med fokus på terrorism. Magda Gad är ett undantag och utmärker sig som en svensk journalist som specialiserat sig på terrorism och krig, men svenska journalister med expertis inom terrorism är få. Ross beskriver hur avsaknaden av journalister med expertis inom terrorism kan påverka rapporteringen, men det upplever vi inte vara ett problem i det här fallet. Primärt eftersom merparten av källorna är myndighetskällor som journalisterna har stor erfarenhet av att kontakta. Källor som snabbt går att få tag på och som generellt anses ha väldigt hög trovärdighet. Det är också rimligt att anta att sådana källor Ross syftar på är av större vikt då terrordåd eller krig utförs i ett annat land och över längre tid. I analysen har det inte noterats någon felaktig spridning av information från myndigheterna och rapporteringen har till största delen varit deskriptiv med hjälp av informationen som erhållits via myndigheterna. Vår analys tyder därför på att informationsflödet inte påverkats av avsaknaden av journalister med expertis inom terrorism.

Vad gäller terrorexperter som röster i rapporteringen är det endast Magnus Ranstorp som används och då i en enda kort kommentar i *Dagens Nyheter*s genomgång, som man dessutom plockat från TTs rapportering.

Att regeringen och polisen beslutat om förstärkt gränskontroll kan betyda att de tror att det finns fler inblandade i dådet, säger Magnus Ranstorp, terroristexpert och professor vid Försvarshögskolan, till TT.

Ingen av de andra tidningarna har vänt sig till några experter för kommentarer eller mer djupgående analys av dådet i de 16 artiklar vi analyserade. Vi har endast fokuserat på rapporteringen från dagen då dådet utfördes, vilket kan förklara varför den mer djupgående analysen utelämnades. Fokus i rapporteringen har helt enkelt legat på en mer deskriptiv nivå kring vad som hänt istället för varför det hände. Om analysen istället undersökt kommande dagars rapportering, där större vikt sannolikt låg på hur det kunde hända och varför det hände, kan det därför anses sannolikt att denna typ av rapportering fått mer prioritet.

Polisen är den mest framträdande källan i rapporteringen och det hänvisas i stor utsträckning till deras uppmaningar. I ett väldigt tidigt skede hänvisade bland andra *Aftonbladet* till SÄPO med dödstal: "Enligt Säkerhetspolisen är minst två döda och 'ett stor antal skadade'".

Detta var rimligen uppgifter som fanns tillhands för tillfället, men försiktighet bör användas och spekulationer bör undvikas enligt Publicitetsreglerna. Således gav polisen medierna falsk information eller åtminstone icke-fullständiga och obekräftade uppgifter. Ett bättre tillvägagångssätt för att undvika spekulationer hade varit att inte avslöja antalet döda utan istället, om man tvunget ville ge någon konkret information, kommentera att det finns avlidna bland offerna. Ansvar ligger också på mediernas som i enlighet med pressetikern inte bör spekulera kring dödstal och vara mer varsamma med sådan information, även om den anses vara av allmänintresse.

Tidigt gick polisen ut med en bild på eftersökt gärningsman - en bild som senare visade sig stämma överens med den faktiska gärningsmannen och han greps senare samma kväll. Några felaktigheter har således inte uppmärksamats i just det avseendet. Polismyndigheten, SÄPO och övriga kontaktpersoner som uttalat sig i medierna förefaller ha haft samstämmiga uppgifter och analysen har inte hittat några direkta felaktigheter i deras uttalande. Ross beskriver hur myndigheter kan använda medier för att basunera ut "strategiska läckor" för att visa att man inte "sover på jobbet", men detta var aldrig något som blev aktuellt i detta fall då gärningsmannen var gripen mindre än sex timmar efter han utfört dådet.

Samtliga medier utom *Svenska Dagbladet* rapporterade kring polisens insats att gripa den misstänkta gärningsmannen, men uppgifterna var uteslutande bekräftade uppgifter från polisen själva och således ingenting som försämrade polisens möjligheter att gripa mannen. Uppgifter som cirkulerade på sociala medier fick dock kritik för att försvåra polisens arbete då en del uppgifter avslöjade var bland annat SÄPO befann sig och var man tänkte slå till, men detta är ingenting som går att utläsa i den rapporteringen vi har tagit del av och således heller ingenting vi kan analysera närmare i den här studien. Det visar dock på att hänsyn bör tas för att inte komplicera polisens arbete.

Vid ett terrordåd är anspänningen hög och alla nyhetsredaktioner vill vara först med spektakulära avslöjande. Den återkommande gemensamma nämnaren är antalet döda som ständigt avslöjades och ändrades. Utöver det var det största frågetecknet spektionerna kring skottlossningar i samband med terrordådet. *Expressen* hade "bekräftade uppgifter" från polisen om att skottlossning hade förekommit vid Hötorget, något som senare dementerades. *Dagens Nyheter* i sin tur spekulerade om skottlossning vid Fridhemsplan och även här menade tidningen att polisen bekräftat uppgifterna. De andra medierna hakade på, för att senare tvingas backa efter dementi från polisen. Det är precis den typen av spektioner som riskerar att spridas när konkurrens och teknologin möjliggör så att en publicering endast är ett litet klick bort. Viljan att vara först trumfar strävan att ha med all säkerhet ha rätt, vilket är en farlig utveckling. Verifiering av uppgifter får stå tillbaka för snabbhet och sensationella uppgifter som kan leda till stort intresse från konsumenterna.

Även vid gripandet spekulerades det en hel del. *Dagens Nyheter* skrev redan klockan 16 att "flera medier" rapporterat att en man gripits. 40 minuter senare uppgav polisen att det inte finns några uppgifter på att någon misstänkt gripits. Det förekom således en hel del obekräftade uppgifter i bevakningen av terrordådet från samtliga medier. Ingen vill vara sist med nyheter, vilket öppnar upp för denna typ av snedsteg.

7. Avslutande diskussion

Då ett journalistiskt material och innehåll ska locka till läsning utan att kränka den personliga integriteten, är en analys av journalistik relativt komplicerad med en fin balansgång. I vår roll som journaliststudenter har vi under arbetet varit väl medvetna om det komplexa i skapandet av objektiv journalistik som samtidigt lockar till läsning. Det valda ämnet, terrorism, är dessutom ett brett och hittills relativt utforskat område i Sverige. Trots detta bör vi argumentera för att ett intressant och läsvänligt material inte bör förekomma på bekostnad av personers välbefinnande eller personliga integritet. Vidare går det att argumentera för att personerna som ställer upp på att bli intervjuade i krissituationer har ett eget val, där de själva väljer vad de berättar. Samtidigt är det möjligt att de inte kan stå till svars för detta när deras eventuella chock har lagt sig. Likvärdigt gäller släkt och vänner till personer som omkommit i terrordåd, som bistår med bilder och personlig information om dessa. Trots att de valt att ställa upp på intervju och att bidra med material, går det att ifrågasätta moralen i detta då journalisterna möjligen utnyttjar deras utsatthet för egen vinning. Journalisten, tillsammans med ansvarig utgivare, bär vidare ansvar för hur personerna ska framställas samt vad som ska

publiceras och vilka delar som ska väljas bort, vilket innebär att intervjupersonerna återigen läggs i händerna på journalisterna.

Att analysera krisjournalistik ur ett pressetiskt perspektiv, där man avgör vad som är rätt respektive fel, kan ses som en stor utmaning när de olika sidorna möter varandra. I vissa hänseenden motiveras ett visst publicerat material som allmänintresse, medan det i andra hänseenden ses som intrång på den personliga integriteten. Med tanke på forskningen som finns inom området som menar att publicering kan skada offret långvarigt genom främst psykiskt lidande bör extra stor försiktighet anammas. Vidare är det även problematiskt vid gränsättning av journalistens arbets- och tillvägagångssätt, då reaktionerna kan te sig olika beroende på vilken individ det gäller.

Aftonbladet är den tidning som rör sig mest i det pressetiska gränslandet. De var ensamma om att publicera namn, bild och information om de omkomna. Även om vi utgår från att närstående givit klartecken för publiceringen kan vi med tidigare forskning i ryggen hävda att det är ett pressetiskt gränsfall med tanke på förutsättningar och de potentiellt långvariga konsekvenserna för de inblandade. Även de andra tidningarna gör mindre övertramp, men i det stora håller de sig inom ramarna utan att större anmärkningar har kunnat upptäckas.

Ett terrordåd är av extremt stort allmänintresse, något tidningarna är medvetna om. De vet även om att personifiering skapar intresse, vilket syns i rapporteringen, men i det stora har alla tidningar ett liknande upplägg på sin rapportering. Valet av artiklar och medielogiken i det större perspektivet känns väl inpräntad. *Aftonbladet* och *Expressen* har ett något större fokus på personifiering och sensationalism genom att de tar ut svängarna för att locka till läsning, medan *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter* i något högre utsträckning fokuserar på det konkreta. Det är dock inte några stora skillnader. Det är samtidigt viktigt att påpeka att studien undersökt rapportering publicerad på internet, vilket också möjliggjort för korrigeringar.

Aftonbladet är Sveriges största tidning och kanske har vi svaret på varför här. De är villiga att ta ut svängarna mer än övriga och vet vad som intresserar läsaren. Det är svårt att avgöra vad som är etiskt korrekt eller inte, vilket även Jörgen Lundälv påpekar i sin bok *Det talande offret*.⁵⁸ Något som är okej för en person kan vara förkastligt hos någon annan. I Publicitetsreglerna finns ingen exakt gränsdragning, utan stor vikt läggs på det personliga omdömet hos varje enskild journalist. Därför är det också möjligt att olika tidningsredaktioner tar olika beslut gällande hur man väljer att publicera. Det är människor som snabbt ska avgöra huruvida det är etiskt och moraliskt korrekt att publicera viss information, bilder och namn. I

⁵⁸ Lundälv, 17ff.

det stora hela är vår bedömning att *Aftonbladet* och i viss mån även *Expressen* tar sig större friheter än de båda dagstidningarna.

7.1 Förslag för vidare forskning

Det har gjorts åtskilliga innehållsanalyser, både kvalitativa och kvantitativa på tidningsredaktioners rapportering från terrordåd över världen. Svaret på hur medierna rapporterar har således utretts förhållandevis väl, men inte varför rapporteringen blev som den blev. Undersökningen bör fokusera på huruvida det finns några underliggande orsaker till varför rapporteringen sker på ett visst sätt, varför vissa publiceringsbeslut tas och samtidigt undersöka hur journalister som rapporterar om denna typ av händelser resonerar och känner sig. Genom att journalisterna själva får uttala sig skapas en annan förståelse för tillvägagångssätt och resonemang samtidigt som även medievärlden kan komma fram till ett gemensamt, accepterat regelverk att förhålla sig till som alla känner sig bekväma med.

8. Litteratur/Källförteckning

8.1 Litteratur

Ahlqvist, Martin & Borglund, Tommy, *Medierna och etiken – Ansvar i ett nytt medielandskap*, Sanoma Utbildning, 2017.

Axberger, Hans-Gunnar, *Pressetik: Pressetiska konflikter, regler och synsätt*, Norstedts Juridik AB, 1994.

Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2. uppl., Liber, 2011.

Hadenius, Stig, Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela, *Massmedier: press, radio och TV i den digitala tidsåldern*. 9., rev. uppl. Stockholm: Ekerlid, 2008.

Hammarlin, Mia-Marie & Jarlbro, Gunilla, *Kvinnor och män i offentlighetens ljus*, Studentlitteratur, 2014.

Jarlbro, Gunilla, *Krisjournalistik eller journalistik i kris?*, Krisberedskapsmyndigheten, 2004.

Karlsson, Mikael & Strömbäck, Jesper, *Handbok i journalistikforskning*, Studentlitteratur, Appia, 2015.

Lundälv, Jörgen, *Det talande offret: Journalistik vid olyckor och katastrofer*, Meyers/Meyer Information och förlag, 2001.

Nord, Lars & Strömbäck, Jesper, *Tio dagar som skakade världen – En studie av mediernas beskrivningar av terrorattackerna i USA och kriget i Afghanistan hösten 2001*, Styrelsen för psykologiskt försvar, 2002.

Nilsson, Åsa, Retain, Jon B., Tønnensen, Arnfinn & Waldahl, Ragnar, *Reporting Radiation and Other Risk Issues in Norwegian and Swedish Newspapers*, University of Oslo, 2000.

Petersson, Olof & Bertrand, Jean-Claude (red.), *Medieetik i Europa*, SNS Förlag, 2007.

Ross, Jeffrey Ian, *Deconstructing the terrorism - news media relationships*, SAGE Journals, Vol 3, Issue 2, pp. 215 - 225, 2007.

Strömbäck, Jesper, *Makt, medier och samhälle – En introduktion till politisk kommunikation*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015.

Tuman, Joseph, *Communicating terror: The rhetorical dimensions of terrorism*, SAGE Publication Inc, 2nd Edition, 2010.

Zubair Iqbal, Muhammad, *Terrorism in the backyard: Coverage of the London Attacks, 2005 by the British News Channels*, Journal of Broadcasting & Electronic Media 61(2), pp., 2017.

8.2 Elektroniska källor

Berger, Ella, *Kraftig ökning av antalet terrordåd*, 2015, <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/kraftig-okning-av-antalet-terroddad> Hämtad: 2017-12-22.

Slutbetänkande av Medieutredningen, *En gränsöverskridande mediepolitik - För upplysning, engagemang och ansvar*, Stockholm 2016
http://www.mediutredningen.se/wp-content/uploads/2016/11/SOU_2016_80_webb.pdf
Hämtad: 2017-11-29.

Svenska Journalistförbundet
<https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-for-press-radio-och-tv/publicitetsregler>
Hämtad: 2017-11-20.

Wikipedia, Lista över attentat i Europa
https://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_över_attentat_i_Europa Hämtad: 2017-11-23.

8.3 Empiriskt material

Ahlquist, Martin, Svensson, Niclas & Jakobsson, Hanna, "Löfvén: Sverige har blivit attackerat", *Expressen*, 2017-04-07.

Bouvin, Emma, "Vittne: Mamman låg några meter från barnet", *Dagens Nyheter*, 2017-04-07.

Delin, Mikael, "Lastbil mejade ner människor på Drottninggatan - minst fyra döda", *Dagens Nyheter*, 2017-04-07.

DN, "Lastbil in i folkmassa - detta vet vi", *Dagens Nyheter*, 2017-04-07.

Fröberg, Jonas, "Först skrek hon inte, sedan skrek hon: Mina ben, mina ben", *Svenska Dagbladet*, 2017-04-07.

Furusjö, Johan & Ek, Torbjörn, "Terrorrådet i Stockholm - detta vet vi just nu", *Aftonbladet*, 2017-04-07.

Giertz, Elias, "Kungen: 'Jag och familjen är bestörta'", *Expressen*, 2017-04-07.

Malmgren, Kim, Östman, Peter, Selåker, Johannes, Carlsson, Kevin, Emanuelsson, Eric, Bråstedt, Mats, Sohl Stjernberg, Max, Nilsson, Mimmi & Eriksson, Carl Fredrik, "Lastbil har kört in i folkmassa", *Expressen*, 2017-04-07.

Pirttialo Sallinen, Jani, "Lastbilen stals mitt i city – chauffören förhörs", *Svenska Dagbladet*, 2017-04-07.

Schori, Martin, "Bilderna från Drottninggatan", *Aftonbladet*, 2017-04-07.

Tengblad, Mattias, Bråstedt, Mats, Mattsson, Anna & Yoldas, Attilda, "Terrorn i Stockholm - detta vet vi", *Expressen*, 2017-04-07.

TT, "Stefan Löfvén: 'Sverige har blivit attackerat'", *Svenska Dagbladet*, 2017-04-07.

Wande, Helena, "Lastbildsdådet i Stockholm - det här vet vi", *Svenska Dagbladet*, 2017-04-07.

Westin, Adam, Jepsson, Jonathan, Novalli, Karl, Röstlund, Lisa, Lindberg, Staffan & Wixe, Susanne, "Vittnen: Det ligger döda på gatorna", *Aftonbladet*, 2017-04-07.

Westin, Adam, Nilsson, Christoffer, Tagesson, Eric, Magnå, Joakim, Furusjö, Johan, Novalli, Karl, Micic, Mira & Eriksson, Niklas, "Attentatet på Drottninggatan i Stockholm: "Flera döda" och stort antal skadade", *Aftonbladet*, 2017-04-07.

Ålsnäs, Marcus, "Stefan Löfvén: Sverige har blivit attackerat", *Dagens Nyheter*, 2017-04-07.

9. Bilagor

9.1 Etiska regler för press, radio och tv; Svenska Journalistförbundet

PUBLICITETSREGLER

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.
4. Slå vakt om den dokumentära bilden. Var noga med att bilder och grafiska illustrationer är korrekta och inte utnyttjas på ett missvisande sätt.

Var generös med bemötanden

5. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som gör anspråk på att bemöta ett påstående skall, om det är befogat, beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på så sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna. Observera att ett genmäle inte alltid kräver en redaktionell kommentar.
6. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen.

Respektera den personliga integriteten

7. Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.
8. Iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd.
9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.

10. Framhäv inte berörda personers etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Var varsam med bilder

11. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterial.

12. Bildmontage, retuschering på elektronisk väg eller bildtext får ej utformas så att det vilseleder eller lurar läsaren. Ange alltid i direkt anslutning till bilden om den är förändrad genom montage eller retusch. Detta gäller även vid arkivering.

Hör båda sidor

13. Sträva efter att ge personer, som kritiseras i faktaredovisande material tillfälle att bemöta kritiken samtidigt. Sträva också efter att återge alla parterers ståndpunkter. Var uppmärksam på att anmälningar av olika slag kan ha till enda syfte att skada den som blivit anmäld.

14. Tänk på att en person, misstänkt för brott, i lagens mening alltid betraktas som oskyldig om fällande dom inte föreligger. Den slutliga utgången av en skildrad rättssak bör redovisas.

Var försiktig med namn

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller uppgift om yrke, titel, ålder, nationalitet, kön eller annat, som gör en identifiering möjlig.

17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.